

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Кузь Олег Миколайович
Чешко Валентин Федорович

Трансбіополітичний тренд пандемії COVID-19: від політичної глобалізації до політики глобальної еволюції

УДК 321.8.573:141.155
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.19>

Кузь Олег Миколайович
orcid.org/0000-0003-1359-2466
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних
відносин, політичних наук
і практичної філософії
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
пр. Науки, 9а, Харків, Україна

Чешко Валентин Федорович
orcid.org/0000-0001-8414-9141
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри міжнародних
відносин, політичних наук
і практичної філософії
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
пр. Науки, 9а, Харків, Україна

Актуальність теми дослідження. Як результат пандемії COVID-19 спостерігається зростання нестійкості структури екоосоціальних систем. Технологічні інновації призвели до різкого погіршення нормальної соціальної екодинаміки. Метою дослідження є концептуальне моделювання проліферації біополітики із соціальної сфери до області міжнародних відносин із подальшим перетворенням на системний фактор глобального еволюційного процесу. Методи і результати дослідження. Основою моделі є запропонована нами раніше концепція тримодульної стабільної еволюційної стратегії техногенної цивілізації. Щодо потрібної спіралі антропо-соціо-техногенезу, тобто історичного розвитку культурно-екологічної ніші Homo sapiens, що конструюється ним самим, це означає таке: періоди стабільного поступального зростання еволюційного і цивілізаційного успіху змінюються періодами кризи різного масштабу, аж до цивілізаційної або навіть біолого-еволюційної сингулярності. У період кризи значення політичного чинника різко зростає, і за останні 50 років це перш за все належить до сфери біополітики. Регіональна диференціація реконструкції біополітичної сфери під час боротьби з пандемією неминуче ускладнить міжнародні відносини не тільки між регіонами, які належать до різних культурно-цивілізаційних типів. Імовірно, меншою мірою такі ж проблеми торкнуться узгодження розбіжностей, зумовлених геополітичними, міжнаціональними, релігійними і навіть економічними (конкуренція) причинами. Перша фаза адаптивної цивілізаційної відповіді полягає у зменшенні ступеня зв'язності між окремими соціокультурними елементами сучасної цивілізації, тобто в гальмуванні процесу глобалізації та посиленні міжрегіональних конфліктів різного ґатунку. Зокрема, найбільш гострими будуть такі протиріччя на пострадянському геополітичному просторі, де на конфлікти перехідного періоду накладаються умови цивілізаційного розлому. Унаслідок специфіки сучасних високих технологій процес перейде до фази реконструкції глобальних соціо-техно-екологічних систем, що саморозвиваються та включають до свого складу людину. Й очевидним висновком буде перехід розвитку самої біополітичної проблематики на новий, уже не міжнародний, а глобально-еволюційний рівень. Трансбіополітика в нашому розумінні є політичною проблематикою, пов'язаною з раціоналізацією глобального еволюційного процесу. Останній стане несучим елементом глобального процесу еволюції ноосфери з подальшим ускладненням і збільшенням когезії між окремими соціокультурними типами, що входять до системи сучасної глобальної цивілізації.

Ключові слова: пандемія COVID-19, біополітика, бівлада, міжнародні відносини, світова політика, надзвичайний стан, природа людини, політична і еволюційна антропологія.

Вступ. Пандемія атипової пневмонії ознаменувала певну радикальну трансформацію сучасної техногенної цивілізації та еволюційної історії. Відбувається стрибок величини антропогенного та техногенного ризику внаслідок різкого збільшення нестійкості структури екологічних систем. Ми спостерігаємо третю хвилю реконструкції сформованих відносин між елементами таких систем після неолітичної революції та великих географічних відкриттів. Технологічні інновації призвели до різкого погіршення нормальної соціальної екодинаміки, що спричиняє спалахи нових інфекцій, зокрема. Періоди стабільного поступального зростання еволюційного та цивілізаційного успіху змінюються періодами кризи різного масштабу – аж до цивілізаційної або навіть біолого-еволюційної сингулярності.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження концептуального моделювання проліферації біополітики із соціальної сфери до галузі міжнародних відносин із подальшим перетворенням на системний фактор глобального еволюційного процесу.

Результати. Наш подальший аналіз ґрунтується на двох концепціях:

- так званої потрібної спіралі [21] еволюції систем різної природи Іцковича–Лейдесдорфа як розвиток гегелівської діалектичної схеми;
- і запропонованої нами [3; 4; 11] тримодульної моделі стабільної еволюційної стратегії Homo sapiens (SESH), яка, зі свого боку, є її окремим випадком.

Складні системи, що еволюціонують, зазнають під час свого розвитку періодично повторюваних фаз інтеграції / деконструкції своєї організації.

Стосовно до потрійної спіралі антропо-соціо-техногенеза, тобто історичного розвитку культурно-екологічної ніші *Homo sapiens*, що конструюється нею самою, це означає, що періоди стабільного поступального зростання еволюційного та цивілізаційного успіху змінюються періодами кризи різного масштабу – аж до цивілізаційної або навіть біолого-еволюційної сингулярності.

Біополітика пандемії: моделі виходу з кризи

В основі еволюційної фази цивілізаційної еволюції лежить процес зростання рівня «зв'язності» (когезії), яка визначається за кількістю взаємопов'язаних елементів такої системи та сили взаємодії між ними. Такі зв'язки між окремими елементами системи, що самоорганізовується, біологічної, культурної та технологічної природи формуються з різними швидкостями еволюції; у найбільш швидко еволюціонуючому сегменті виникає напруга, що веде до локального розриву коадаптивної взаємодії, поширюваної на прилеглі сегменти за типом каскадної ланцюгової реакції.

Виникаюча зона нестабільності, якщо не веде до глобальної деструкції, закінчується переходом до сталого розвитку, що полягає в глибокій перебудові адаптивно-комунікативної організації. У нашому випадку, це означає перебудову ментальності, соціокультурних стереотипів і соціальних відносин, формування нового технологічного середовища.

Власне, така модель глобальної еволюції не є чимось принципово новим. Подібні ідеї висловлювалися неодноразово [17, с. 51; 22, с. 40–44], включаючи, наприклад, ще тектологічні побудови О. Богданова на початку минулого століття [1; 4, с. 125].

Виходом з останньої такої кризи і запобіганням подібній їй у подальшому є безальтернативний розвиток усіх секторів технологій керованої еволюції [5]. Глобальний характер організації сучасної технологічної цивілізації та перетворення біосфери не стільки в ноосферу (за Вернадським), скільки в техносферу обумовлює ефект каскадної реакції: будь-який локальний коадаптивний конфлікт між елементами культурно-соціо-екологічної ніші має тенденцію перетворення, як мінімум, на глобальну і, як максимум, на системну, еволюційну проблему. Людство змушене постійно робити вибір між стабільністю й адаптивністю техносфери.

Як наслідок, біополітика поширює сферу компетентності на міждержавні та міжнаціональні відносини, стає трансбіополітикою, тобто глобальним геополітичним фактором, відповідає за збереження людства та його самоідентичність. Проліферація та експансія біополітики (точніше, її сучасна фаза) почалася з народженням генетичної інженерії в 1970-х роках. Трансбіополітика в нашому розумінні є політичною проблематикою, пов'язаною з раціоналізацією глобального еволюційного про-

цесу (наскільки ми можемо судити, вперше категорія «трансбіополітика» була запропонована канадської дослідницею Гвендолін Блу [8, с. 354], щоб позначити політичні аспекти регулювання процесів спонтанного або навмисного перехресного перенесення генетичної інформації між людиною та іншими біологічними видами, які інтегровані або інтегруються в культурно-екологічну нішу *Homo sapiens*. Ми ту ж лексичну конструкцію використовуємо з дещо іншим змістом – для позначення політичних аспектів взаємодії біологічних, соціальних і технологічних складових і, відповідно, одиниць модулів стабільної еволюційної стратегії людини та створеної нею цивілізації. Це, до речі, узгоджується з подальшою інтерпретацією авторів терміна, що підкреслюють тепер значення соціокультурного фактору щодо розвитку нинішньої коронавірусної кризи [9]).

До пандемії домінуючим трендом еволюції сучасної цивілізації була експансія біополітики до сфери соціополітичних відносин як баланс двох взаємопов'язаних векторів:

- індукції соціальних конфліктів, пов'язаної з інтеграцією так званого комплексу High Nume (Human Enhancement – «покращення людини» за допомогою NBIC-технологій – нано-, біо-, інформаційних, когнітивних) і переглядом, ерозією та деконструкцією ціннісних пріоритетів громадянського суспільства (тобто зі зростанням соціального ризику), які обертаються внаслідок цього на цивілізаційні та еволюційні форми;

- формування соціальних інститутів, контролю техногенного соціального ризику (біоетики, перш за все), які пов'язані з ростом питомої ваги адміністративного-бюрократичного апарату, що суперечить початковому варіантові ліберального політичного устрою (так званому «Проекту Прогресивізму»).

З грудня 2019 року відбувається процес вибухового проникнення біополітичного фактора до сфери глобальної політичної організації (геополітики, міжнародних і соціополітичних відносин). На наш погляд [5], це є симптомом наближення цивілізації до точки неповернення, цивілізаційної та еволюційної сингулярності, яка нагадує відому «Декамеронову чуму» 1346–1352 років, що ініціювала історичний перехід від Середньовіччя, через Ренесанс, до епохи Модерну.

Соціальна біополітика – міждержавна біополітика – трансбіополітика

Водночас сама криза розвивалася в декілька стадій, тільки остання була ініційована коронавірусом. У новітній історії техногенної цивілізації її передвісником були поширення сифілісу та СНІДу (останнє перейшло явну фазу в 1980-х рр.). Реконструкція SESH в цих випадках захопила її соціокультурний (переважно) і технораціоналістичний (меншою мірою – в разі СНІДу) модулі, оскільки

інфекція поширювалася або статевим шляхом, або під час використання деяких біомедичних технологій (переливання крові). Відповідно зниження рівня ризику зажадало змін у сфері сексуально-репродуктивних відносин і розробки технологічних схем контролю. У разі сифілісу радикальні засоби зниження ризику були обумовлені створенням високоефективних терапевтичних препаратів у XX столітті. Таким чином, на першій стадії біополітичний аспект проблеми не виходив за рамки забезпечення трансформації культурно-поведінкових стереотипів і доступності засобів лікування.

Нова, пов'язана з коронавірусною пандемією, адаптивна трансформація SESH може зажадати виходу за межі соціополітичної сфери. В силу особливостей патогена віддалені ризики технологій забезпечення міжособистісних комунікацій і мобільності стають основними факторами, що потребують постійного контролю й управління. Відбувається інтернаціоналізація біополітичних ризиків, одночасно з диференціацією регіональних рішень, пов'язаних з існуючим високим ступенем культурного і політичного різноманіття. Дві тенденції – глобалізація та уніфікація внутрішньої і міждержавних відносин, з одного боку, їх диференціація та дивергенція щодо збігу кінцевої мети (контроль пандемії) – з іншого, – переплітаються та супроводжують одна одну.

Підводячи перші підсумки коронавірусної цивілізаційної кризи, Адам Робертс – колишній Президент Британської Академії – стверджував [23, с. 8]: «Хоча віруси і не поважають державні кордони, їх поширення та шанси на виживання здавна сильно залежали від законів, політики та дій державних органів. Однак не всі держави виявилися готові до дій. Їх ефективність у боротьбі з пандеміями, схоже, не залежить від того, яку позицію вони займають по відношенню до протиставлення демократії та авторитаризму. Ключовими факторами є, скоріше, компетентність керівників, їх здатність швидко приймати рішення, їх готовність прислухатися до науки».

На думку філософа корейського походження, що мешкає у Німеччині, добре знайомого зі східною культурною традицією [10], «азіатські країни впровадили з вірусом краще, ніж Захід, за рахунок свого відмінного від ліберального світогляду авторитарного менталітету, неподільної довіри до держави, колективізму та відсутності критичних уявлень про цифровий нагляд і збір особистих даних». Основним фактором тут є вищий ціннісний пріоритет «відкритості» індивідуума за рахунок інших соціальних цінностей, що домінують у світогляді індивідуалістичного гуманізму Заходу [цит. за: 2, с. 91]. Успіхи політичних режимів, які прийнято було відносити до тоталітарного типу, в боротьбі з пандемією служать зміцненню їх внутрішнього і зовнішнього престижу, що не випадково прояви-

лося на першій стадії кризи. Логіку умовиводу за аналогією блискуче висловлюють деякі коментарі, що циркулюють Мережею [цит. за: 20, с. 635–640]: «У 2020 році Китай стане рятувати світ, у той час як Сполучені Штати, що колись вважалися суперсильними, тепер не змогли навіть врятуватися».

У різних суспільствах є різуче диференційованими підходи до проблеми управління пандемією, що частково засновані на різній оцінці загроз, створених нею, та відмінних, несхожих культурних традиціях щодо масок для обличчя й рукостискань, а також різних формах державної та громадської організації. У неявному вигляді цей висновок фіксує дві істотні обставини:

– через більш повільні темпи розвитку так званої «попереджуючої науки» порівняно з класичною («небезпечною») її формою [4], діагностика та зниження ризиків використання біомедичних технологій боротьби з інфекціями вимагають значно більшого часу, ніж власне їх розробка;

– можливі адаптивні трансформації соціокультурного модуля SESH для контролю пандемії та її подолання за визначенням різноманітні, розрізняються для різних соціумів і / або культурно-цивілізаційних типів.

Експерти [див.: 13; 16; 17; 26] виокремлюють десь 7 різних концепцій соціальної відповіді на пандемію, які, одночасно, можна розглядати як окремі політико-філософські концепції еволюції техногенної цивілізації взагалі та в період кризи зокрема:

1. *Утилітаристська* (на нашу думку, «соціалдарвіністська» – було б точніше) *модель*, яка вищий пріоритет відводить отриманню максимально можливого блага для максимально можливої чисельності членів суспільства. У застосуванні до даної кризи це означає досягнення мети колективного імунітету технологічним або «природним» шляхом. Такої стратегії, як зазначає Джеральд Деланті [13], дотримувалися Нідерланди на початку коронавірусної пандемії. Ключовим критерієм тут стає величина «припустимих втрат», сама криза розглядається як війна за існування. «Науково обґрунтоване» значення верхнього порогу припустимих втрат за утилітаристської моделі прирівнюється до вимирання всього людства або конкретного соціуму / популяції. Валідність цього критерію в класичній науці стикається з етичної неприпустимістю в науці трансдисциплінарній, людинорозмірній. Неявно передбачається, що зростання групової адаптивності сплачується переважною елімінацією літніх людей і тих, що страждають на хронічні та спадкові патології. Відома метафора Федора Достоєвського про замучену дитину як ціну загального добробуту послуговує чіткому розрізненню антагонізму наукової доцільності та моральної припустимості цієї ситуації, надзвичайно характерної для сучасної цивілізації ризику

загалом. І вибір на користь наукової об'єктивності цілком суперечить знаменитому принципу вразливості, як теоретичної основи функціонування соціального інституту біоетики (останній сформувався як результат адаптивної відповіді на розвиток технологій Human Enhancement (NBIC-технологій – нано-, біо-, інформаційні, когнітивні технології), які можна назвати технологіями управління еволюційним процесом. Основною функцією біоетичної експертизи є управління та контроль техногенних соціальних ризиків на регіональному рівні з перспективою виходу на міжнародний та цивілізаційний рівні).

2. *Кантіанська модель* уособлює альтернативу попередній, виходячи з вищого пріоритету індивідуального людського життя над загальною (груповою) вигодою / користю. Це має на увазі забезпечення максимально можливої безпеки не більшості, а кожному члену суспільства. Іншими словами, головним критерієм успішної політики тут виступає самоідентичність соціуму як групової комунікативної структури, конкретніше – запобігання поширенню хвороби. На думку авторів, такої стратегії дотримувалася Південна Корея та інші країни, які обрали зв'язку загального тестування та подальшої ізоляції / самоізоляції носіїв інфекції як ключовий елемент боротьби з пандемією. Метафора Достоєвського викликає емоційну відповідь неприйняття самої ситуації вибору між інтересами окремої особистості та власне суспільства.

3. *Лібертаріанська модель* передбачає мінімізацію будь-яких заходів, що обмежують людську свободу. «Свобода» як атрибут Світу Належного має вищий пріоритет у порівнянні з іншими «природними правами» Homo sapiens. Звідси випливає категоричне неприйняття будь-яких обмежувальних заходів щодо індивідуальної мобільності, як і будь-яких індивідуальних актів, спрямованих на власне виживання. За певної схожості типу з утилітаристською моделлю, лібертаріанський варіант соціальної реакції на пандемію має принципову відмінність. Вона полягає у відсутності верхнього порогу для величини «припустимих втрат».

4. *Концепція біополітичної безпеки* («biopolitical securitization») виходить з того, що управління величиною біологічних ризиків виявляє тенденцію до отримання найвищого статусу за шкалою ціннісних пріоритетів громадської думки, що використовується державною владою для перетворення надзвичайного стану, викликаного епідемією, на перманентний стан суспільства. Це, в свою чергу, трансформує біополітику на один з найбільш потужних інструментів адміністративного контролю. Як ми вже зазначали, «для сучасної неоліберальної політичної демократії біовлада та її теоретичне розуміння (біополітика) уявляються найбільш ефективним інструментом і технологією стабілізації сценаріїв / тенденцій

глобально-еволюційного процесу, оптимальних в рамках цієї ідеологічної системи» [3]. Первісна надзвичайна ситуація обмеження громадянських прав внаслідок забезпечення біологічної безпеки з плином часу починає сприйматися як соціальна норма, обумовлена досягненням соціальних ризиків технологічної цивілізації. На думку adeptів цієї моделі, це служить рушійною силою посилення тоталітаристських тенденцій в розвитку сучасної політичної організації.

5. *Посткапіталістична концепція* сприймається як альтернатива попередній моделі. Акцент робиться на неминучості різкого зростання державного регулювання економічних (ринкових) відносин. Ця концепція розглядається як симптом реінкарнації комуністичної ідеології та соціалістичної реконструкції системи соціальних відносин, як основний тренд еволюції технологічної цивілізації, обумовлений зростаючими проявами коеволюційного конфлікту між технорационалістичним і культурним модулями SESH. Найбільш гостро цей конфлікт має проявлятися саме на кордоні між ними, тобто у сфері економіки.

6. *Біхевіористська концепція* презентує інший напрямок розвитку попередніх концептуальних схем і походить з ірраціональної (соціобіологічної) природи людської поведінки, що вимагає коригуючого впливу на суспільну свідомість. У цьому випадку біовлада реалізується не в прямій, а опосередкованій формі реалізації бажаних біополітичних трендів, своєрідної «м'якої сили» по відношенню до соціальної еволюції.

7. *Соціал-демократична доктрина* була додана до вище наведеного аналізу Сільвією Велбі. На її думку, концепція виходить з необхідності пошуку консенсусу між індивідуальними та груповими інтересами.

Отже, моделі раціонально виправданих і етично допустимих адаптивних відповідей на пандемію, обумовлену, судячи з усього, реалізацією (прямою або непрямою) техногенних цивілізаційних ризиків [5], утворюють певну множину можливих рішень і алгоритмів їх реалізації. Ця сукупність еволюційних трендів загалом гомологічна множині регіональних еволюційних трендів, обумовлених розвитком технологій так званого Human enhancement (дослівно – «удосконалення людини») і аналогічних схем реконструкції систем, що містять фактор людини. Це дозволяє об'єднати їх до єдиного кластеру можливих трендів розвитку цивілізації та еволюції розуму.

Водночас ми спостерігаємо, по-перше, тенденцію до генералізації цих трендів за подібністю / відмінністю на схеми, що тяжіють до тоталітарного (варіанти 4–6) та ліберального (варіанти 1–3) ідеалу політико-правової системи або ж до більш-менш стійкого балансу групових та індивідуальних інтересів (варіант 7).

Однак на цю закономірність накладається друга геополітична та культурно-регіональна дивергенція, що виявляється, перш за все, у різній інтерпретації засадничих біоетичних принципів, – на північноамериканську і західно-європейську систему. Американська версія сходиться до книги Тома Бічампа і Джеймса Чілдреса «Принципи біомедичної етики» (перше видання – 1977 рік) з Університету Джорджтауна; в подальшому інтегрувалася у свідомість лікарів, біотехнологів і філософів під час навчального процесу, з чим і пов'язана сленгова метафора «Джорджтаунської мантри» [7]. Європейська версія є результатом фінансованого Європейською комісією дослідницького проекту [25].

За побіжного порівняння очевидні формальні відмінності між двома концепціями при загальній змістовній єдності. Найбільш виражена різниця в інтерпретації суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносин виявляється під час використання біо-та біомедичних технологій: європейська інтерпретація фокусує увагу на правах особистості, яка є об'єктом технологічного впливу; північноамериканська інтерпретація робить акцент на обов'язках суб'єктів, які здійснюють технологічне втручання. У іншому аспекті та ж сама розбіжність зводиться до протиставлення інтересів особистості та суспільства (ЄС); людини як суб'єкта (лікар, біотехнолог) і об'єкта (пацієнт, споживач) технологічного втручання (США). Ця відмінність чітко маркується й реакцією держави на пандемію COVID-19. Є, наприклад, явні та радикальні розрізнення між США / Великобританією, з одного боку, і більшістю країн-членів ЄС – з іншого.

Розвиток технологій може ініціювати трансформації соціокультурного модуля, проте в разі пандемії справа йде навпаки: зміна нормативної бази міжіндивідуальної та групової (міжнародної) комунікації передують технораціоналістичним трансформаціям соціокультурної ніші *Homo sapiens* на регіональному та глобально-цивілізаційному рівнях. Водночас зміна технологічного базису міжособистісних відносин виявилась диференційованою (інформаційно-комп'ютерний сектор NBIC-технологічного комплексу виявився більш адаптивним до радикальних масштабів соціальних зрушень, ніж біотехнологічний).

Загалом, реконструкція мережевої організації міжособистісних соціальних контактів у відповідь на плінну епідемію зводиться до двох типів соціальної адаптації [2]. Найдавніший тип – стигматизація та виключення носіїв чужорідної генетичної інформації (проказа, сифіліс) з системи соціальних відносин. Другий тип є адаптивною соціальною відповіддю на епідемію СНІДу. Інфекційний початок (патоген) виступає тут у ролі актора, що виявляє аномальні (суб)культурні типи, а хворі – засобом діагностики соціальної патології. Обмеження

поширення ВІЛ-інфекції в популяціях виявилось можливим завдяки інтеграції комплексу соціокультурних, ідеологічних і політичних трансформацій, які направили сексуальну революцію 1960-х рр. до русла забезпечення прав людини та підтримки індивідуального розмаїття всередині суспільства. Перш за все це стосується забезпечення соціального статусу та рівноправності сексуальних меншин, включаючи регуляцію сімейно-шлюбних відносин (перехід від «сексуальної свободи» періоду сексуальної революції до «послідовної моногамії», правовий статус одностатевих шлюбів тощо).

Сучасну коронавірусну пандемію вже не можна уявити у вигляді результату окремих, «аномальних, патогенних» варіантів конкретної сфери соціальних відносин. Відповідно, небезпеку не можна усунути методом виключення із соціуму якогось «патологічного» (суб)культурного типу. Міжнародна група дослідників наголошує [2, с. 101]: «COVID-19 змінив біополітику, яка більше не регулюється через сексуальність, а відсилає нас тепер до мережевої логіки. COVID-19 – це нова форма соціальності, яка базується не на виключенні «патологічних» форм, «девіантних» або «збочених» тіл, як на попередніх етапах. ... COVID-19 базується на абсолютному включенні – тепер кожен, незалежно від класу, походження, віку, ґендеру, кольору шкіри або віросповідання, є перш за все потенційним носієм і переносником вірусу. ... Тому не дивує крайня політизованість нової норми. Тобто невидимий і такий, що навряд чи уявляється, вірус ми перформативно виробляємо та втілюємо в повсякденній практиці, як і статистичними таблицями та підрахунком заражених і хворих. Візуалізація норми є одночасно й політичним актом підтвердження урядових заходів та їх субверсій». Ті ж автори з позицій гуманітаріїв, але дивним чином у конгруентності з підтримуваною нами науково-антропологічною (або, як мінімум, натурфілософською) концепцією, відзначають системний характер нової цивілізаційної кризи [2, с. 91]: «Тіла та віруси – це продукт взаємодій, які були б неможливими без комбінації *органічного [тобто біології – Авт.]*, технологій їх визначення та опису, медичних апаратів, їх естетичної візуалізації та міфології, що з'єднує ці навряд чи поєднувані сфери у смисловий *нарратив [тобто культуру – Авт.]*, який, своєю чергою, і актуалізує сучасні кордони тілесного» (курсив наш – Авт.).

Основні тренди розвитку сучасної фази технологічної цивілізації

У цитованому вислові полягає один із логічних ключів, що дозволяє укласти всі ці емпіричні спостереження в рамки однієї концепції. Адаптивна відповідь глобальної (технологічної) цивілізації розвивалася за каскадним механізмом і сформувала тренд, динаміка якого виглядає наступним чином:

1. Поширення інфекції.
2. Біополітичне рішення.
3. Обмеження та зміни форм комунікації між індивідами всередині та між державами.

4. Економічні наслідки (депресія та подальша структурна реконструкція).

5. Технологічні інновації, орієнтовані на збільшення колективного імунітету та ослаблення дії (терапія) інфекційного агента.

6. Клінічні випробування біомедичних (у широкому сенсі цього терміна) технологічних інновацій з дотриманням прийнятих у соціумі етичних і правових норм.

7. У перспективі – радикальне підвищення колективного імунітету й інтеграція самого інфекційного агента та комплексу відповідних реакцій соціуму в загальну структуру соціоекологічної ніші.

У «згорнутому вигляді» цей тренд можна зобразити як:

БІОЛОГІЧНИЙ МОДУЛЬ (п. 1) – СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ МОДУЛЬ (пп. 2-4) – ТЕХНОРАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ МОДУЛЬ (п. 5) – СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ МОДУЛЬ (п. 6) – БІОЛОГІЧНИЙ МОДУЛЬ (п. 7).

Пояснимо:

по-перше, інвазія патогенного агента (п. 1) викликає адміністративно-правову відповідь, тобто сектор біополітики виступає в ролі передавального механізму впливу соціоекологічної ніші на SESH;

по-друге, інвазія саме COVID-19 виявляється актом реалізації соціального ризику технологічної цивілізації, тобто не передбачуваним заздалегідь власне технораціоналістичним модулем її (цивілізації) еволюційної стратегії. Тому реакція останнього виявляється більш повільною, ніж якби цей ризик був уже прочитаним у своїй конкретній формі;

по-третє, процес клінічних випробувань (п. 7) відноситься до сфери компетенції соціокультурного модуля, оскільки його основу становлять не стільки результати описового, скільки ціннісного дискурсу.

Причина провідної ролі соціокультурного модуля за нинішньої кризи полягає саме в тому, що ізоляціоністсько-карантинні заходи передбачають, перш за все, збільшення мінімально прийнятної соціальної дистанції, обмеження можливості переміщень індивідів у просторі, скорочення частоти міжособистісних контактів у фізичній (не віртуальній) реальності тощо. Вони ґрунтуються на поведінкових стереотипах, вироблених досить давно та входять до ментальної структури культурно-цивілізаційних типів (якщо можна так висловитися, «записані в мемах»).

Крім того, порівняно з біомедичними технологіями інформаційно-комп'ютерний сектор високих технологій (так званий NBIC технологічного комплексу) виявився значно більш підготовленим до швидкого реагування на нові соціальні

запити й «обслуговування» нових форм комунікації та спілкування. Це, до речі, зумовило прогресуюче зниження останніми місяцями питомої ваги міжособистісного спілкування порівняно з простим обміном інформацією. Отже, падає значення емоційної комунікації, що спирається на поведінкові стереотипи біологічного модуля цивілізаційної стратегії. Одночасно сама комунікативна структура віртуалізується, потрапляє в залежність від технологічних схем. Останні значно більше можуть бути використані з метою маніпуляції.

І, нарешті, настільки швидкі зміни стали можливими, оскільки передавальним механізмом поширення цих трансформацій стала біополітика, тобто найбільш раціоналізована та технологізована сфера соціокультурного модуля. А пандемічний масштаб кризи негайно вивів біополітику на рівень системного фактору міждержавних відносин як у формальному, так і в змістовному аспектах.

Висновки. Глобалізація масштабів відповідних змін у соціокультурному модулі при досить високому рівні регіонально-цивілізаційної диференціації також обумовлена сформованим технологічним сектором (розвитком транспорту і т. ін.). Більшість дослідників [див., напр.: 24] сходяться на думці, що результируючий тренд виходу з кризи пов'язаний зі зміною балансу державного суверенітету та міжнародної кооперації. Однак підсумкові значення вписуються в регіональний цивілізаційний контекст і, тому, сильно диференційовані. Як результат, зазначені зміни у формі комунікації практично одночасно з'явилися як у сфері внутрішньодержавної політики, так і в сфері міждержавних і транснаціональних відносин.

Подальше залежатиме від прогресу вже в секторі біомедичних технологій і темпів інтеграції в соціальне життя технологічних схем терапії та профілактики атипової пневмонії. Чим тривалішим буде ця фаза розвитку цивілізаційної кризи, тим більша ймовірність стабілізації й незворотності нової соціокультурної та політичної реальності шляхом створення нової інтенціональної структури ментальності технологічної цивілізації.

Водночас регіональна диференціація реконструкції біополітичної сфери (відповідно до описаних вище 7 моделей) неминуче ускладнить міжнародні відносини не тільки між регіонами, які відносяться до різних культурно-цивілізаційних типів. Ймовірно, меншою мірою, такі ж проблеми торкнуться узгодження розбіжностей, викликаних геополітичними, міжнаціональними, релігійними та навіть економічними (як наслідок зростаючої конкуренції) причинами. Зокрема, найбільш гострими будуть подібні протиріччя на пострадянському геополітичному просторі, де на конфлікти перехідного періоду накладаються умови цивілізаційного розлому (в сенсі С. Гантінгтона [18, с. 22]).

І останнє. Друга, технораціоналістична фаза цивілізаційної відповіді на пандемію в силу специфіки сучасних високих технологій перейде в третю – реконструкцію глобальних соціо-техно-екологічних систем, що саморозвиваються та включають людину в якості свого елемента. Метою такого конструювання буде управління величиною техногенного ризику в його біологічній, соціальній та цивілізаційній формах. І очевидним наслідком буде перехід розвитку самої біополітичної проблематики на новий, вже не міжнародний, а глобально-еволюційний рівень. Трансбіополітика стане несучим елементом глобального процесу еволюції ноосфери з подальшим ускладненням і збільшенням когезії між окремими соціокультурними типами, що входять до системи сучасної глобалізованої цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданов А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн. Москва: Экономика, 1989. Кн. 1. 304 с.; Кн. 2. 351 с.
2. Градинари И., Чубаров И. Медиагенеалогия заражения: сифилис–СПИД–ковид. *Логос*. 2021. Т. 31. №. 1 (140). С.83–112.
3. Чешко В., Кузь О. Технология биополитики и биополитика технологии (метафизическое и политико-антропологическое эссе). *Практична філософія*. 2019. № 4 (74). С. 42–52.
4. Чешко В., Иваницкая Л., Глазко В. Антропоцен. Философия биотехнологии. Москва : Курс, 2018. 400 с.
5. Чешко В., Коннова Н. В окрестностях «Точки Омега»: антрополого-эпистемологическое эссе по поводу пандемии COVID-19. *Практична філософія*. 2020. № 2. С. 53–62.
6. Altman S.A. DHL Global Connectedness Index 2018: The State of Globalization in a Fragile World. Steven A. Altman, Pankaj Ghemawat, Phillip Bastian. Bonn : Deutsche Post DHL Group, 2019. 296 p.
7. Beauchamp T.L., Childress J. F. Principles of Biomedical ethics. 4th ed. Oxford : Oxford Univ. Press, 1994. 546 p.
8. Blue G., Rock M. Trans-biopolitics: Complexity in interspecies relations. *Health*. 2011. Vol. 15. No. 4. P. 353–368.
9. Blue G., Rock M. Genomic trans-biopolitics: Why more-than-human geography is critical amid the COVID-19 pandemic. *Dialogues in Human Geography*. 2020. Vol. 10. No. 2. P. 287–290.
10. Byung-Chul H. La emergencia viral y el mundo de mañana. El País. 22.03.2020. URL: <https://losapuntedesdefilosofia.com/wp-content/uploads/2020/05/c.pdf>.
11. Cheshko V.T. Metaphysics of Controlled Evolution (Anthropic Principle Evolutionary Epistemology and Ethics of Nano-Bio Technologies). V.T. Cheshko, V.I. Glazko, Y.V. Kosova *Advances in Social Sciences Research Journal*. 2018. Vol. 5. No. 2. P. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.14738/assrj.52.4136>.
12. Davies S.E., Wenham C. (2020). Why the COVID-19 response needs International Relations. *International Affairs*. Vol. 96. No 5. P. 1227–1251. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iaaa135>.
13. Delanty G., et al. (2020). Six political philosophies in search of a virus: Critical perspectives on the coronavirus pandemic. *LEQS Paper*. Vol. 156. P. 5–24.
14. Dou H., Clerc P., Juillet A. (2020). Changing Priorities for Strategic Planning from National to Territorial Levels. *Foresight and STI Governance*. Vol. 14. No 3. P. 88–99. DOI: 10.17323/2500-2597.2020.3.88.99.
15. Friedler A. Sociocultural, behavioural and political factors shaping the COVID-19 pandemic: the need for a biocultural approach to understanding pandemics and (re) emerging pathogens. *Global Public Health*. 2021. Vol. 16. No 1. P. 17–35.
16. Heisbourg F. From Wuhan to the world: How the pandemic will Reshape Geopolitics. *Survival*. 2020. Vol. 62. No 3. P. 7–24.
17. Helbing D. Globally networked risks and how to respond. *Nature*. 2013. Vol. 497. №. 7447. P. 51–59.
18. Huntington S. P. The clash of civilizations? *Foreign Affairs*. 1993. Vol. 72. No 3. P. 22–49.
19. Johnson T. Ordinary Patterns in an Extraordinary Crisis: How International Relations Makes Sense of the COVID-19 Pandemic. *International Organization*. 2020. Vol. 74. Issue S1. P. E148–E168. DOI: 10.1017/S0020818320000430.
20. Kloet J., Lin J., Chow Y.F. 'We are doing better': Biopolitical nationalism and the COVID-19 virus in East Asia. *European Journal of Cultural Studies*. 2020. Vol. 23. № 4. P. 635–640.
21. Leydesdorff L. The Evolutionary Dynamics of Discursive Knowledge Communication-Theoretical Perspectives on an Empirical Philosophy of Science. Amsterdam: Springer, 2021. 248 p.
22. Podliesna V. Actualization of biopower in the process of cyclic development of the capitalist world-system. *Znanstvena Misel*. 2020. № 45-1. P. 39–45.
23. Roberts A. Pandemics and Politics. *Survival*. 2020. Vol. 62. No 5. P. 7–40.
24. Stückelberger C. Post-corona World: Balancing International Cooperation and National Sovereignty. *Journal of Law and Administration*. 2020. No 2. P. 10–17.
25. Valdés E., Lecaros J. A. (ed.). Biolaw and Policy in the Twenty-first Century: Building Answers for New Questions. *International Library of Ethics, Law, and the New Medicine*. Vol. 78. Cham : Springer, 2019. 351 p.
26. Walby S. The COVID pandemic and social theory: Social democracy and public health in the crisis. *European Journal of Social Theory*. 2020. P. 1–22. DOI: 10.1177/1368431020970127.

REFERENCES:

1. Bogdanov, A. A. (1989). Tektologiya: (Vseobshchaya organizacionnaya nauka) [Tectology: (General Organizational Science)]. V 2-h kn. Moscow: Ekonomika. Kn. 1. 304 s.; Kn. 2. 351 s. [in Russian].
2. Gradinari I., Chubarov I. (2021). Mediagenealogiya zarazheniya: sifilis–SPID–kovid [Media genealogy of infection: syphilis–AIDS–covid]. *Logos*, vol. 31, no. 1 (140), pp. 83–112. [in Russian].
3. Cheshko, V. F., Kuz', O. N. (2019). Tekhnologiya biopolitiki i biopolitika tekhnologii (metafizicheskoe i politiko-anthropologicheskoe esse) [Technology of biopolitics and biopolitics technologies (metaphysical, political and

- anthropological essay)]. *Praktichna filosofiya*, no. 4 (74), pp. 42–52. [in Russuan].
4. Cheshko, V. F., Ivanickaya, L. V., Glazko, V. I. (2018). Antropocen. Filosofiya biotekhnologii [Anthropocene. Biotechnology philosophy]. Moscow: Kurs, 400 p. [in Russuan].
 5. Cheshko, V. F., Konnova, N. A. (2020). V okrestnostyah "Tochki Omega": antropologo-epistemologicheskoe esse po povodu pandemii COVID-19 [Around omega point: an anthropological-epistemological essay on the COVID-19 pandemic]. *Praktichna filosofiya*, no. 2, pp. 53–62. [in Russuan].
 6. Altman, Steven A., et al. (2019). DHL Global Connectedness Index 2018: The State of Globalization in a Fragile World. Bonn: Deutsche Post DHL Group, 296 p.
 7. Beauchamp, T. L., Childress, J. F. (1994). Principles of Biomedical ethics. 4th ed. Oxford: Oxford Univ. Press, 546 p.
 8. Blue, G., Rock, M. Trans-Biopolitics: Complexity in Interspecies Relations. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine*, vol. 15, no. 4, 2010, pp. 353–68. doi:10.1177/1363459310376299.
 9. Blue, G., Rock, M. (2020). Genomic Trans-Biopolitics: Why More-than-Human Geography Is Critical amid the COVID-19 Pandemic. *Dialogues in Human Geography*, vol. 10, no. 2, pp. 287–90. doi:10.1177/2043820620935660.
 10. Byung-Chul, H. La emergencia viral y el mundo de mañana. *El País*. 22.03.2020. Available at: <https://losapuntedefilosofia.com/wpcontent/uploads/2020/05/c.pdf>.
 11. Cheshko, V.T., Glazko V.I., Kosova Y.V. (2018). Metaphysics of Controlled Evolution (Anthropic Principle Evolutionary Epistemology and Ethics of Nano-Bio Technologies). *Advances in Social Sciences Research Journal*, vol. 5, no. 2, pp. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.14738/assrj.52.4136>.
 12. Davies, S. E., Wenham, C. (2020). Why the COVID-19 response needs International Relations. *International Affairs*, vol. 96, no. 5, pp. 1227–1251. DOI: 10.1093/ia/iaa135.
 13. Delanty, G., et al. (2020). Six political philosophies in search of a virus: Critical perspectives on the coronavirus pandemic. *LEQS Paper*, vol. 156, pp. 5–24.
 14. Dou H., Clerc P., Juillet A. (2020). Changing Priorities for Strategic Planning from National to Territorial Levels. *Foresight and STI Governance*, vol. 14, no. 3, pp. 88–99. DOI: 10.17323/2500-2597.2020.3.88.99.
 15. Friedler, A. (2021). Sociocultural, behavioural and political factors shaping the COVID-19 pandemic: the need for a biocultural approach to understanding pandemics and (re)emerging pathogens. *Global Public Health*, vol. 16, no. 1, pp. 17–35.
 16. Heisbourg, F. (2020). From Wuhan to the world: How the pandemic will Reshape Geopolitics. *Survival*, vol. 62, no. 3, pp. 7–24.
 17. Helbing, D. (2013). Globally networked risks and how to respond. *Nature*, vol. 497, no. 7447, pp. 51–59.
 18. Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, pp. 22–49.
 19. Johnson, T. (2020). Ordinary Patterns in an Extraordinary Crisis: How International Relations Makes Sense of the COVID-19 Pandemic. *International Organization*, vol. 74, sssue S1, pp. E148–E168. doi:10.1017/S0020818320000430.
 20. Kloet J., Lin J., Chow Y. F. (2020). 'We are doing better': Biopolitical nationalism and the COVID-19 virus in East Asia. *European Journal of Cultural Studies*, vol. 23, no. 4, pp. 635–640. DOI: 10.1177/1367549420928092.
 21. Leydesdorff, L. (2021). The Evolutionary Dynamics of Discursive Knowledge Communication-Theoretical Perspectives on an Empirical Philosophy of Science. Amsterdam: Springer, 2021. 248 p.
 22. Podliesna, V. (2020). Actualization of biopower in the process of cyclic development of the capitalist world-system. *Znanstvena Misel*, no. 45-1, pp. 39–45.
 23. Roberts, Adam. (2020). Pandemics and Politics. *Survival*, vol. 62, no. 5, pp. 7–40. DOI: <https://doi.org/10.1080/00396338.2020.1819641>.
 24. Stükelberger, Christoph. (2020). Post-corona World: Balancing International Cooperation and National Sovereignty. *Journal of Law and Administration*, no. 2, pp. 10–17. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12424/3958494>.
 25. Valdés, Erick & Lecaros, Juan Alberto (Eds.) (2020). Biolaw and Policy in the Twenty-first Century: Building Answers for New Questions. *International Library of Ethics, Law, and the New Medicine*, vol.78. Cham: Springer, 2019. 351 p.
 26. Walby, S. (2021). The COVID pandemic and social theory: Social democracy and public health in the crisis. *European Journal of Social Theory*, vol. 24, no. 1, pp. 22–43. doi:10.1177/1368431020970127.

Transbiopolitical trend of the COVID-19 pandemic: from political globalization to policy of global evolution

Kuz Oleh Mikolajovich

orcid.org/0000-0003-1359-2466
 Doctor of Philosophy, Professor,
 Head of the Department of International
 Relations, Political Science
 and Practical Philosophy
 Simon Kuznets Kharkiv National
 University of Economics
 Nauki avenue, 9a, Kharkiv, Ukraine

Cheshko Valentin Teodorovich

orcid.org/0000-0001-8414-9141
 Doctor of Philosophy, Professor,
 Professor at the Department
 of International Relations, Political
 Science and Practical Philosophy
 Simon Kuznets Kharkiv National
 University of Economics
 Nauki avenue, 9a, Kharkiv, Ukraine

Topicality of the research topic. As a result of the COVID-19 pandemic, there is an increase in the instability of the structure of ecosocial systems. Technological innovations have led to a sharp deterioration in natural social ecodynamics. The aim of the research is the conceptual modeling of the proliferation of biopolitics from the social sphere to the field of international relations with the subsequent transformation into a systemic factor of the global evolutionary process. Research methods and results. The model is based on our previously proposed concept of a three-module stable evolutionary strategy of technogenic civilization. In relation to the triple spiral of anthropo-socio-technogenesis, i.e., the historical development of the cultural-ecological niche of Homo sapiens, constructed by him, this means the following. Periods of stable progressive growth of evolutionary and civilizational success are replaced by periods of various scales crisis, up to civilizational or even biological-evolutionary singularity. During the crisis, the importance of the political factor increases sharply, and over the past 50 years, this primarily relates to the field of biopolitics. The regional differentiation of the biopolitical sphere reconstruction during the fight against the pandemic will inevitably complicate international relations not only between regions that belong to different cultural and civilizational types. Probably less so, the same problems will affect the reconciliation of differences caused by geopolitical, interethnic, religious and even economic (competition) reasons. The first phase of the adaptive civilizational response is to reduce the degree of connection between the individual socio-cultural elements of modern civilization, i.e., slowing down the globalization process and intensifying interregional conflicts of various contents. In particular, such contradictions will be most acute in the post-Soviet geopolitical space, where the conditions of the civilizational rift are imposed on the conflicts of the transition period. Due to the specifics of modern high technologies, the process will enter the phase of global socio-techno-ecological self-developing systems reconstruction, which includes man as its element. And the obvious conclusion will be the transition of the development of biopolitical issues to a new, no longer international, but global-evolutionary level. In our understanding, transbiopolitics is a political issue related to the rationalization of the global evolutionary process. The latter will become a bearing element of the global process of evolution of the noosphere with the subsequent complication and increase of cohesion between separate sociocultural types which are a part of system of the modern globalizing civilization.

Key words: COVID-19 pandemic, biopolitics, biopower, international relations, world politics, state of emergency, human nature, political and evolutionary anthropology.